

**JAETTU ASIANTUNTIJUUS
AMMATILLISEN OPETTAJAN
SUBSTANSSIOSAAMISEN TUKENA**

Hanna Tervanen

Ammatillisen opettajankoulutuksen
kehittämishanke
Huhtikuu 2014
Ammatillinen opettajakorkeakoulu
Tampereen ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Ammatillinen opettajakorkeakoulu

Tervanen, Hanna

JAETTU ASIANTUNTIJUUS AMMATILLISEN OPETTAJAN SUBSTANSSIOSAAMISEN TUKENA

Opettajankoulutuksen kehittämishanke 31 sivua
Huhtikuu 2014

Ammatillisen opettajan asiantuntijuus on jatkuvasti haastettuna tiedon lisääntyessä ja muuttuessa. Peruspohdintoja on, kuinka ammatillinen opettaja kykenee ylläpitämään substanssiosaamistaan. Kehittämishankkeeni vastaa haasteeseen jaetun asiantuntijuuden kautta. Substanssiosaamista voivat olla jakamassa niin opiskelijat, opettajat kuin ulkopuoliset asiantuntijatkin. Jaettu osaaminen nostaa parhaillaan myös hiljaisen tiedon esiin, jota ei muuten voitaisi sanoittaa.

Sekä yhteistoiminnallinen oppiminen että opettaminen mahdollistavat asiantuntijuuden jakamisen. Lähtökohtana on vuorovaikutteisuus, jonka pohjana on luottamus ja toisen hyväksyminen. Yhteistoiminta opetustyössä sysää behavioristisen mallin sivuun ja tarjoilee tilalle sosio-konstruktivistisen oppimiskäsityksen, jossa oppiminen nähdään aktiivisena ja yhteisenä tiedon rakentamisen prosessina, kuten tutkiva oppiminen, PBL jne. Toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa jaettua asiantuntijuutta voidaan hyödyntää esimerkiksi atto-aineissa (sanoista: *ammattitaitoa täydentävät tutkinnon osat*). Tällainen toimintatapa hyödyttää erilaisia oppijoita ja antaa motivaatiota sekä ymmärrystä atto-aineiden tarpeellisuudesta, kun ne liitetään luonnolliseksi osaksi ammatillisia opintoja. Samaan temaattiseen kokonaisuuteen liittyvät aihealueet on helppo niputtaa yhteen.

Yhteisopettajuus tarvitsee toteutuakseen myös koko organisaation läpäisevän valmistelu- ja suunnittelutyön. Jos organisaatio ei kuitenkaan tue yhteisopettajuutta, saattaa yhteistyö ammatillisten opettajien välillä lähteä liikkeelle opettajien omasta tahdosta ja motivaatiosta. Opettajien yhteistyö perustuu usein samanhenkisyyteen tai yhteiseen arvopohjaan sekä siihen, että ollaan luonnollisesti muutenkin tekemisissä toistensa kanssa. Haasteita yhteisopettajuudelle luovat resurssipula sekä aikataululliset ongelmat. Rahoitusta ei tahdo löytyä kahden opettajan yhtäaikaiseen toimimiseen.

Toteutin sähköpostikyselyn Keski-pohjanmaan Ammattioppilaitoksen opettajille. Vastanneilla opettajilla on jonkin verran kokemusta yhteisopettajuudesta. Oma substanssiosaamista ei kuitenkaan olla herkästi jakamassa ja siksi jaettu asiantuntijuus painottuu didaktisiin seikkoihin. Asiantuntijuuden jakamista kaivataan ja ollaan valmiita tarjoamaan esimerkiksi teknisten välineiden tai hyväksi havaittujen opetusmetodien käyttössä sekä vaikeiden tilanteiden ratkaisemisessa.

SISÄLLYS

1. JOHDANTO.....	4
2. OPETTAJA ASiantuntijana.....	5
2.1. Muuttuva asiantuntijuus.....	6
2.2. Riittävän hyvä opettaja.....	6
2.3. Asiantuntijuuden haasteita ja mahdollisuuksia.....	7
2.4. Hiljainen tieto.....	8
3. JAETTU ASiantuntijuus oppijoiden apuna.....	10
3.1. Opiskelu verkkopohjaisessa oppimisympäristössä ja sosiaalisessa mediassa.....	10
3.2. Yhteistoiminnallinen oppiminen.....	12
3.3. Dialogi asiantuntijuuden jakamisen välineenä.....	13
4. JAETTU ASiantuntijuus opettajan työssä.....	15
4.1. Moniammatillisuus.....	15
4.2. Yhteistoiminnallisuus opetustyössä.....	17
4.3. Kokemuksia yhteisopettajuudesta.....	17
5. KYSELY AMMATILLISILLE OPETTAJILLE.....	20
5.1. Miten pidät ammattiopettajana yllä omaa substanssiosaamistasi?.....	21
5.2. Kuinka hyvin tunnet toisten opettajien asiantuntijuutta tai substanssialaa?.....	21
5.3. Millaista osaamista kaipaisit/toivoisit saavasi muilta oman opetustyösi tukemiseksi?.....	22
5.4. Millaista osaamista voisit jakaa muille opettajille?.....	23
5.5. Onko sinulla kokemusta yhteistyöstä eri alojen opettajien tai muiden asiantuntijoiden kanssa?.....	24
5.6. Mitä ajatuksia käsitteet jaettu asiantuntijuus tai yhteistoiminnallinen opettajuus sinussa herättävät?.....	25
6. YHTEENVETO JA POHDINTA.....	27
LÄHTEET.....	29
LIITE 1.....	31

1. JOHDANTO

Opettajan työ ammatillisella puolella perustuu asiantuntijuuteen eli omaan substanssiosaamiseen. Ammatillisen opettajan asiantuntijuuteen liittyy myös kiinteästi pedagoginen osaaminen. Kehittämishankkeeni aihe kumpuaa pohdinnoistani voinko opettajana tietää substanssialastani koskaan riittävästi? Lisäksi pohdin omia mahdollisuuksiani asiantuntijatyöhön, jonka toimintaprosessit ovat jatkuvan muutoksen ja kehittämisen kohteena mm. teknologisen kehityksen sekä tuottavuusvaatimusten lisääntymisen seurauksena. Jatkuva muutos ja kehittämisen vaatimus haastavat opettajien työhyvinvoinnin, vaikka toisaalta muuttuvat vaatimukset ja jatkuva oppiminen ovat myös työssä kehittymisen ja viihtymisen sekä tuloksellisen työn tekemisen perusedellytyksiä.

Kehittämishankkeeni lähtökohtina ovat toive ja toisaalta ymmärrys siitä, ettei opettajan ehkä tarvitsekaan tietää kaikesta kaikkea. Käsittelen hankkeessani yhteistoiminnallisia lähestymistapoja, joissa oppijoiden joukosta löytyy uusia näkökulmia käsiteltäviin aihealueisiin. Uudenlaisten työtapojen käyttö mahdollistaa myös ulkopuolisten asiantuntijoiden tiedon hyödyntämisen opetustyössä. Saattaa kuitenkin olla, että opetussuunnitelmat, tulostavoitteet ja kiire kahlitsevat opettajia pysymään samassa uomassa, eikä uusia menetelmiä jakseta alkaa opettelemaan saatika ottamaan käyttöön.

Keskityn kehittämishankkeessa myös yhteisopettajuuteen ja sen eri puoliin. Aiheesta ei löytynyt juurikaan kirjallisuutta, joten lähdin selvittämään käytänteitä etsimällä tietoa netistä sekä tekemällä sähköpostikyselyn Keski-Pohjanmaan Ammattiopiston opettajille. Kyselyn avulla selvitin opettajien kokemusta asiantuntijuudesta sekä sen mahdollisesta jakamisesta muille opettajille. Tutkin myös, löytyykö oman alueeni ammattioppilaitoksessa yhteistoiminnallisuutta opettajien kesken ja miten se ilmenee? Toivon löytäväni kehittämishankkeeni avulla vastauksia ja apua henkilökohtaisiin pohdintoihini omaa opettajuuttani ja asiantuntijuutani ajatellen sekä laajemminkin, josko voisin välittää helpotusta muillekin samanlaisten kysymysten kanssa painiville opettajaopiskelijoille tai jo valmistuneille opettajille. Kyselyssäni kartoitan myös mahdollista yhteistyötä eri asiantuntijoiden välillä.

2. OPETTAJA ASIANTUNTIJANA

Opettajuuden näkeminen asiantuntijatehtävänä pohjaa juurensa behaviorismiin. Karikatyyrisessä metafoorassa opettaja on tiedon lähde, joka kaataa tietoa kapeasta pullonsuusta sisään. Oppija nähdään tässä kuvassa passiivisena tiedon vastaanottajana. 1970-luvulla koulutusta johdettiin keskushallinnosta ja sen tieteellistä perustaa kehitettiin. Opetus oli behaviorismiin pohjaavaa ja kasvattajan roolin sijasta opettajan asiantuntijuus asiasisältöjen hallitsijana korostui. (Vuorikoski ja Törmä 2007, 160.)

Anita Malinen peräänkuuluttaa artikkelissaan *Opettajuus rakentuu ihmistuntemuksesta ja asiantuntijuudesta* aikuisten opettajan epistemologista vastuuta. Opettajan on siis oltava varma, että hänen opettamansa asiat ovat ehdottomasti totta ja oikein. Opettaja ei voi opettaa asiaa mutu-tiedon varassa. Epistemologia viittaa kreikankielen sanaan *episteme*, joka tarkoittaa ehdottoman varmaa tietoa. Malinen ei miellä opettajaa ”ohjaajaksi” tai oppilaan kanssa ”tasavertaiseksi kumppaniksi” vaan epistemologisen vastuun kautta opettajan tulee tietää enemmän ja olla oppijaa edellä sekä hallita oppiaines käsitteineen kokonaisvaltaisemmin. (Malinen 2002, 63-68.)

Marjo Vuorikoski kertoo toimittamassaan kirjassa *Opettaja peilissä* pohtineensa hyvän opettajan määreitä. Hän luonnehtii hyvää opettajaa taitavaksi ihmistuntijaksi, joka on aidosti kiinnostunut oppijoista. Ideaaliopettajan hyveiksi Vuorikoski laskee myös kyvyn jäsentää ja välittää tieto opetettavilleen, yksilöille tai ryhmille. Hän jatkaa listaa ja toteaa, että hyvä opettaja kykenee myös olemaan oma itsensä ja omaavan arvovaltaa. Kyse on siis ideaalista ja nyt kokeneenakin tutkijana ja opettajana hän kokee edelleen aika ajoin riittämättömyyttä. Asiantuntijuuteen Vuorikoski ottaa kantaa sanomalla: ”..koen, etten hallitse opetussisältöä vieläkään aina tarpeeksi hyvin, vaikka olen vuosikausia lukenut ja tutkinut asioita, joita opetan.” (Vuorikoski ja Törmä 2007, 36-37.)

Opettajuus asiantuntijatehtävänä näyttäytyy välillä pelottavana ja mahdottomana haasteena ajatellessani omaa kasvuani ammatilliseksi opettajaksi. Voinko koskaan täyttää niin isoja saappaita tai vaatimusta, että hallitsisin opettamani aineen koko kentän? Tässä

tietoyhteiskunnassa vaatimus absoluuttisesta paremmuudesta, mitatattaessa osaamista suhteessa oppijoihin, on kuitenkin mielestäni mahdoton. Aikuisopiskelijoiden keskuudessa löytynee aina joku, joka taitaa jonkin sektorin tai ”knoppitiedon” paremmin, kuin minä opettajana. Olen taipuvainen ajattelemaan, ettei opettaja voi eikä hänen tarvitsekaan tietää kaikesta kaikkea oman substanssinkaan puitteissa.

2.1. Muuttuva asiantuntijuus

Ammatillinen opettajuus on muutoksessa ja erilaisia rooleja opettajalle on viljalti tarjolla. Ammatillisen opettajakoulutuksemme aikana olemme tarkastelleet opettajuutta eri näkökulmista: opettaja soihdunkantajana, luotsina sekä kalastajana. Opettaja-nimitys muotoutuu ja menettää merkitystään. Ammatillinen opettaja mielletään mieluummin kouluttajana, ohjaajana, valmentajana tai mentorina. Väheneekö vaatimus asiantuntijuudesta opettaja-nimekkeen mukana?

Arja Kitola artikkelissaan *Yhteisöllisyys ja oppimisen muodot – Opettajan työn kehittäminen vapaassa sivistystyössä*, toteaa, että opettajan asiantuntijuus on muuttumassa sisältöasiantuntijuudesta prosessiasiantuntijuuden suuntaan. Opettajan taitavuutta mitataan sillä, kuinka hyvin hän kykenee ohjailemaan oppimisprosesseja suuntaan, jossa päästään parhaisiin oppimistuloksiin sekä saavutetaan asetettu tavoite. Muutos vaatii opettajalta myös pelisilmää, sillä opetuksen sisällöt voi aina valmistella etukäteen, mutta prosessin eteneminen ja suunta on aina epävarma. Kitolan mukaan muutos on melkoinen opettajan siirtyessä luokan edestä projektioppimisen ohjaajaksi. (Kitola 2002, 149-151.)

2.2. Riittävän hyvä opettaja

Sinikka Viskari kertoo opettajaksi kasvamisestaan kirjassa *Opettaja peilissä*. Hän kertoo kutsumuksestaan opetustyöhön ja sen mukanaan tuomasta halusta antaa parasta osaamistaan opiskelijoille. Viskari toteaa, että opettajana hän kokee epäonnistumista, riittämättömyyttä ja jopa syyllisyyttä toteuttaessaan opettajan kutsumustaan. Viskari kertoo

ajattelevansa, että aina olisi mahdollisuus perehtyä opetettavaan aiheeseen syvemmin ja aina voisi tunnit valmistella paremmin. (Vuorikoski ja Törmä 2007, 132.)

Viskari viittaa tarinassaan Matti Koskenniemen teosta (1953) *Opettamisen taito. Johdatus oppi- ja ammatillisten koulujen opettajan työhön*. Viskari on samaa mieltä Koskenniemen kanssa siitä, että opettaja on jatkuvasti keskeneräinen ja että täydellisen opettajan ideaali on abstraktio. Omasta kehitymisestään opettajana on pidettävä Viskarin mukaan jatkuvasti huolta. (Vuorikoski ja Törmä 2007, 146.)

Kanssaoppijan roolissa opettaja kykenee tunnustamaan epätäydellisyytensä, samalla tiedostaen oman asemansa ja vastuunsa. Humaani opettaja arvostaa työtään ja kokee, että hänellä on jotakin arvokasta jaettavaa oppilailleen. Opettajan tulee arvostaa omaa asiantuntemustaan. Opettajan asiantuntijuuteen liittyy myös pedagoginen osaaminen. Taitava opettaja ymmärtää, että oppiminen vaatii omakohtaista ponnistelua ja hän kykenee luomaan edellytykset uusien näkökulmien avartumiselle. (Leinonen 2002, 45.)

Elämme jatkuvassa informaatiotulvassa. Tämä tosiseikka sekä pakottaa että haastaa opettajat elinikäiseen oppimiseen kehittäen jatkuvasti asiantuntijuuttaan. Ehkäpä kuitenkin tieto siitä, että täysin oppinut substanssialallaan ei voi koskaan olla, vapauttaa opettajan täydellisestä asiantuntijuuden vaatimuksesta auttamaan muita elämään muutoksessa sekä uudistamaan karttuneita oppejaan. (Vuorikoski ja Törmä 2007, 172.)

2.3. Asiantuntijuuden haasteita ja mahdollisuuksia

Asiantuntijuus määrittyy tietenkin siitä näkökulmasta, kuka osaamista arvioi. Aikuisopiskelijan odotukset voivat olla ylimitoitettut suhteessa kurssin sisältöön tai oppijan ja opettajan näkemykset joko opetettavasta aineesta tai sen sisällöstä poikkeavat toisistaan. Molemmissa tapauksissa opettajan substanssiosaaminen kyseenalaistetaan. (Vuorikoski ja Törmä 2007, 28,35).

Tarkasteltaessa suomalaista ammatillisen koulutuksen tehtävää tai tarvetta, voidaan

näkökulmaa laajentaa hyvinkin avaraksi. Voidaan ajatella, että kaikki yleissivistävä tieto on perusteltua ammatillisessa koulutuksessa. *”Ammatilliselle aikuiskoulutukselle ja sen toteuttajille laaja-alainen näkökulma avaa mahdollisuuksia, mutta on myös uhkatekijä. Kouluttajien oma osaaminen on moniulotteisessa tietoavaruuudessa, jatkuvan muutoksen pyörteessä, yhä useammin arvioinnin ja kyseenalaistamisenkin kohteena.* (Nieminen 2002, 95-96.)

Kirjassa *Opettaja peilissä* opettajakokemuksiaan jakava Taina Törmä pohtii, *”Miten hyvin asiasisältö on hallittava, että sitä voisi opettaa?”* Törmä päätti laittaa asiantuntijuutensa peliin ja kunnallisvaalien lähestyessä pitää lyhytkurssin kunnallisasioista. Hän oli aiemmissa opinnoissa suorittanut perusopinnot julkishallinnossa. Kurssille osallistui nainen, joka oli jo toiminut kunnallishallinnossa aikaisemmin. Törmä kertoo, ettei ymmärtänyt kaikkia naisen esittämiä kysymyksiä, vaan vastaili jotain kalvojensa avulla, joihin oli poimittu yleisiä tietoja sekä budjettilukuja. Törmä tunnustaa, ettei hallinnut sisältöä ja hukutti siksi kysymykset *”epäolennaisen tiedon tulvaan”*. Törmä jatkaa, että aina silloin tällöin ammattiopettaja *”joutuu”* opettamaan aiheita, jotka eivät ole hänen parasta osaamistaan. Hän esittää, että tällöin opettaja voi toimia kuten toimittaja, joka kyselee ja esittää asiat sitten ymmärrettävässä muodossa. Opettaja voi johdatella oppijat vuorovaikutukseen teemoissa, joissa hän ei itse ole asiantuntija sekä ottaa itse asioista selvää. Toiminnan tarkoituksena on, että sekä opettajan että osanottajien ymmärrys syvenee. (Vuorikoski ja Törmä 2007, 70.)

2.4. Hiljainen tieto

Opettajilla on myös paljon sellaista tietoa, joka on matkanvarrella kertynyt, mutta jota ei voi pukea sanoiksi. *Opettaja peilissä* -kirjan kolumnisti Outi Raehalme kuvailee hiljaista tietoa ja opettajan toimintatapaa seuraavalla tavalla: *”Opettajuus on hiljaisen tiedon kasauma, jonka varassa opettaja opetustilanteessa reagoi”*. Raehalme tarkoittanee tällä opetusmenetelmiä tai ryhmänjohtamistaitoja, joita opettaja tarvitsee kohdatessaan yllättäviä tilanteita tai kenties huomattessaan, että hänen valitsemaansa opetusmetodi ei saavuta asetettua tavoitetta eli oppimista. Hiljainen tieto on luonteeltaan sellaista, ettei sen omaaja useinkaan kykene sanoittamaan saatika prosessoimaan sitä. Hiljainen tieto ilmenee Raehalmen mukaan ensisijaisesti tunteina ja oivalluksina. Hän kuvailee hiljaisen

tiedon sisäistyvän ihmiseen oppimistilanteissa onnistumisten, epäonnistumisten sekä elämäkokemusten kautta. (Vuorikoski ja Törmä 2007, 83.)

Koska hiljaista tietoa on vaikeaa sanoittaa, tulisi opettajien käyttää keinoja, jolla se saataisiin näkyväksi, konkreettiseksi. Uudet käytänteet opetustyössä, vuorovaikutteinen oppimistapahtuma tai useamman asiantuntijan yhteistyö oppimistilanteessa, voisivat auttaa nostamaan esiin asioita, joita opettaja ei ”muistanut olevan”. Toisen puhuessa voi hiljainen tieto tällä tavoin assosioitua esiin. (Raina ja Haapaniemi 2007, 137-138.)

3. JAETTU ASIANTUNTIJUUS OPPIJOIDEN APUNA

Opettaja voi ammattitaidollaan luoda oppimistilanteesta vuorovaikutteisen, jossa opettajakin voi rauhassa ottaa pohtijan roolin, olematta pelkkä ”*tiedonjakamisapparaatti*”, kuten Törmä (2007) asian ilmaisee. Törmä kertoo, että löysi uusia opetusmenetelmiä pohtiessaan oppijoiden opiskelutarpeita ja alkaessaan vastata niihin. (Vuorikoski ja Törmä 2007, 71.) Pedagogisia menetelmiä ja lähestymistapoja, joissa on sovellettu jaettua tai hajautettua asiantuntijuutta on useita. Menetelmiä voivat olla mm. aktivoiva opetus, kognitiivinen konflikti, vastavuoroinen opettaminen, syvenevä osallistaminen, tutkiva oppiminen, projektioppiminen ja ongelmaperusteinen oppiminen.

Tuon esiin tässä luvussa muutamia jaettua asiantuntijuutta tukevia vuorovaikutteisia opetusmenetelmiä ja lähestymistapoja, jotka tukevat ajatustani siitä, että opettajan ei asiantuntijanakaan tarvitse tietää tai muistaa kaikesta kaikkea. Opettaja saa myös välillä olla ihmettelemässä, oppimassa ja löytämässä yhdessä oppilaiden kanssa. Näissä opetusmenetelmissä opettaja ja opiskelijat ovat vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa ja molemmat osapuolet nähdään olevan oppijan asemassa. Opetusmenetelmät ja niiden sisältö luovat myös pohjaa yhteistoiminnalliselle opettajuudelle sekä asiantuntijuuden jakamiselle.

3.1. Opiskelu verkkopohjaisessa oppimisympäristössä ja sosiaalisessa mediassa

Manninen (2000, 29-30) kuvailee opettajalähtöisestä oppimisympäristöstä poikkeavia koulutuskäytäntöjä, kuten verkko-opiskelua seuraavasti:

- oppijan oma aktiivisuus ja itseohjautuvuus korostuu
- opiskelijoilla on mahdollisuus vuorovaikutteisuuteen opiskeltavan asian kanssa
- oppiaines on ongelmakeskeistä
- opiskelijan tukena on tukihenkilöiden, mentoreiden ja asiantuntijoiden verkosto

- opettajan rooli muuttuu tiedon jakajasta organisaattoriksi ja tukihenkilöksi

Verkko-opiskelussa opettajakin voi samaistua opiskelijoiden rooliin. Opettaja on yksi osallistujista, kun puhutaan vuorovaikutusviestinnästä. Tällaiseen viestintään ei sisälly suoria tehtävän antoja vaan tärkeäksi nousevat täsmentävät kysymykset ja niiden kommentoinnit. Tällä tavoin voidaan löytää uusia ratkaisuja sekä luovia oivalluksia. Verkko-opetuksessa voidaan käyttää myös ulkopuolisia asiantuntijoita oppilaitoksen ulkopuolelta. Heidän tehtävänsä on jakaa välitöntä asiantuntijatieta tai -kokemusta. Opettajalle jää tällaisessa mallissa tehtäväksi asiantuntijoiden sekä opiskelijoiden välisen vuorovaikutuksen ohjaaminen ja tukeminen. (Ihanainen 2002, 162, 173-174.) Ihanaisen listaan lisäksi opettajan vastuulle jäävän myös ulkopuolisten asiantuntijoiden hankkiminen luennoitsijoiksi, joka on työlästä jo aikataulusovitteluidenkin puitteissa, resursseista puhumattakaan.

Edu.fi -sivusto esittelee mm. sosiaalisen median käyttömahdollisuuksia opetustyössä.

Sivustolla listataan, että *”sosiaalisessa mediassa olennaista on yhteisöllisyys, vuorovaikutus ja osallistuminen”*. Opettajille suunnatut ohjeet opastavat sosiaalisen median ympäristöjen avaavan opettajille ja oppijoille uusia mahdollisuuksia vuorovaikutukseen ja yhteisöllisiin toimintatapoihin. Jotta sosiaalista mediaa tai verkkoympäristöjä voitaisiin hyödyntää opetuksessa tulee sekä oppijoiden että opettajien hallita tietokoneen peruskäyttötaidot. *”Toimiminen on tehokasta ja monipuolista, jos oppijat osaavat entuudestaan käyttää selainta, tekstinkäsittely- ja taulukkolaskentaohjelmia, kameraa, videokameraa tai muita oheislaitteita.”*

Sivusto rohkaisee opettajia ottamaan käyttöön sosiaalisen median palvelut osaksi opetusta. Sosiaalisen media nähdään monipuolistavan opetusmenetelmiä sekä kannustavan oppijoita luovuuteen sekä erilaiseen oppimiseen. Verkko-opetuksella ja sosiaalisen median käytöllä opetuksessa voidaan lisätä aktiivisuutta ja motivaatiota sekä luoda kontakteja ulkopuolisten asiantuntijoiden kanssa. (edu.fi/sosiaalisen median hyödyntäminen opetuksessa.)

3.2. Yhteistoiminnallinen oppiminen

Yhteistoiminnallinen oppiminen käsitteenä on hieman kimurantti. Suomenkielinen käsite suomennetaan usein samoin sanoin kahdesta eri englannin kielen käsitteestä cooperative learning ja collaborative learning, jotka tarkoittavat ihan eri asioita. Näistä ensimmäinen kuvaa sitä yhteistoiminnallista oppimista, jota käsittelen kehittämishankkeessani. Jälkimmäinen käsite kuvaa mielestäni enemmänkin yhteisöllistä oppimista, jossa korostetaan älyllisyyttä. Toiminta tähtää yhdessä ymmärtämiseen, eikä opittua voida näin ollen nimittää kenenkään yksilön tuottamaksi tiedoksi. Yhteisöllinen oppiminen on oppimisprosessi, jossa oppimisyhteisön jäsenet osallistuvat tavoitteiden asetteluun, tutkimuskysymysten muodostamiseen, selittämiseen ja tiedon hankintaan yhdessä.

Repo-Kaarento (2006, 15-17) kuvailee yhteistoiminnallisen oppimisen peruseriaatteita ryhmän jäsenten positiivisella keskinäisellä riippuvuudella, yksilöllisellä vastuulla, vuorovaikutteisella viestinnällä ja sosiaalisten taitojen harjoittelulla sekä oppimisen ja ryhmän toiminnan arvioinnilla. Yhteistoiminnallisuudessa keskeistä on ihminen yksilönä ja yksilölliset kokemukset, joista hän tuo osansa yhteiseen toimintaan. Yhteistoiminnallinen oppiminen perustuu siis jaetun ja hajautetun asiantuntijuuden mukaisiin käsitteisiin.

Perinteisesti yhteistoiminnallinen oppiminen ja sen sovellutukset liitetään formaaliin kouluopetukseen. Tällöin opettaja on usein yhteistoiminnallisen oppimistilanteen rungon rakentaja ja varmistaa yhteistoiminnallisen oppimisen periaatteiden toteutumisen. Viime aikoina on saatu tutkimustuloksia, joiden perusteella yhteistoiminnallinen oppiminen kytkeytyy myös innovaatioyrittäjien toimintaan ja asiantuntijoiden väliseen tiedonjakamiseen. Yhteistoiminnallisen oppimisen tarkastelu saattaa auttaa hahmottamaan yrityksen innovaatioprosessin kehittymistä. (Siltala, Suomala, Taatila, & Keskinen, 2007.) Yhteistoiminnallinen oppiminen tavoittelee jotain siitä tekniikasta, jolla opettaja itse syventää omaa tietämystään substanssialastaan valmistellessaan opetustuntia. Opettajan tehdessä opetusmateriaalia ja etsiessä uutta tietoa aiheesta, jäsentyy jo opittu uudestaan vahvistaen muistijälkeä. Aiheen tuntemus laajenee ja uusi tieto nivoutuu vanhaan.

Enorssin nettisivulla esitellään mm. yksi yhteistoiminnallisen oppimisen sovellus, jonka esittelen. Tässä yhteistoiminnallisen oppimisen mallissa oppilaat jakautuvat 4-6 hengen ns. kotiryhmiin. Opettajan esittämä ongelma on jaettu neljään osaan. Oppijat perehtyvät jokainen omaan tutkimusongelmaansa ja opiskelevat ryhmässä kokonaisuuden muut osaongelmat muiden opastamana. Asiantuntijaryhmissä oppilaat perehtyvät aiheeseensa huolellisesti ja ”opettavat” saamansa tiedon kotiryhmässään sovitusti. (enorssi.fi/opetus ja materiaalit)

3.3. Dialogi asiantuntijuuden jakamisen välineenä

”Vaikka opettajat käyttävätkin monenlaisia moderneja opetusmenetelmiä ja -tekniikoita (...) työssään, voi tiivistäen todeta, että niiden ytimessä on viimekädessä dialogi” (Aaltola 2004, 71). Avatakseni käsitettä todettakoon, että monologisuus perustuu ajatukseen, että opettajalla on yksi ainoa, oikea tieto. Monologisessa opetustavassa opettaja voi siirtää tai antaa tietoa opiskelijoille sellaisenaan. Tiedon kulkusuunta on tässä mallissa yksisuuntainen. Dialogisuus taas avaa näkymät avaralle paikalle ja vapauttaa opettajankin ymmärtämään, ettei ole olemassa yhtä oikeaa näkökulmaa. *”Dialogin ehtona on, että toisen tieto hyväksytään yhtä oikeana ja aitona kuin omakin tieto.”* Vaikka dialogisuus perustuu tasavertaisuudelle, on opettaja veloitettu johtamaan opiskelijoita opetettavalla alueella. Tasavertaisuus koskee Pakkanen (2002) mukaan muita elämän alueita, ei opetettavaa aluetta. Pakkanen painottaa, että opettajalla on oltava jotain (*parempi tieto*) annettavaa oppilailleen. (Pakkanen 2002, 252, 261.)

Aito dialogi opettajan ja oppilaan välillä vaatii avointa ilmapiiriä, ilman pelkoa väärästä vastauksesta tai epäonnistumisesta. Dialogin pääperiaate on, että siinä molemmat osapuolet kohtaavat tasavertaisina oppijoina. Dialogissa kulminoituu opettajan työ kutsumusammattina ja koko oppimistapahtuma pohjaa opettajan humanistisuuteen sekä hyvään tahtoon oppilasta kohtaan. Dialogi vaatii sekä ryhmältä että opettajalta avointa mieltä, luottamusta sekä halua tuntea toisensa ja sitoutua yhteiseen oppimistilanteeseen. (Vuorikoski ja Törmä 2007, 140-141.)

Keskusteleva opetustapa koettelee Viskarin (2007) mukaan opettajan tietojen rajoja

jatkuvasti. Myös opettajan tekemät tuntisuunnitelmat ja ratkaisut saattavat muuttua opettajan kuunnellessa oppilaiden toiveita ja tarpeita. Viskari näkee tällaisen opetusmetodin vahvuutena kuitenkin dialogin synnyttämät avoimet kysymykset, jotka mahdollistavat hedelmällisen tutkivan oppimisen. Haasteita dialogin onnistumiselle asettavat ajoitettu aika, ryhmän suuri koko sekä opettajan hätäisyys. Opettaja voi kadottaa mahdollisuuden aidon dialogin syntymiseen pitäytyessään opettajan perinteiseen rooliin kontrolloivana asiantuntijana. Tällöin opettaja siirtyy ulko- ja yläpuolelle niin, ettei dialogista tilaa pääse syntymään. (Vuorikoski ja Törmä 2007, 139,141.)

4. JAETTU ASIANTUNTIJUUS OPETTAJAN TYÖSSÄ

Tulen tarkastelemaan tässä luvussa lähemmin opettajien yhteistyötä, yhteisopettajuutta ja sitä kautta jaettua asiantuntijuutta. Pyrin löytämään vastauksia ja keinoja, joilla opettajien substanssiosaamista voidaan tukea ja jopa laajentaa. *”Ryhmä tai tiimi on enemmän kuin osiensa summa. Jos ihmiset saadaan tekemään yhteistyötä, he luovat enemmän kuin samat ihmiset yksinään työskennellessään pystyvät luomaan.* (Payne 1982, 4)

Aaltola puhuu käsitteestä *praktinen atomismi*, pirstoutuneesta asioiden, ajattelun ja toiminnan kentästä, joka juontaa opettajan kohtaamasta haasteiden sumasta. Kiire ja muuttuvat vaatimukset johtavat pirstaloituneeseen tiedonkäsitykseen, eikä asiakokonaisuuksia tai -yhteyksiä enää hahmoteta. Kiire koulutyössä lisääntyy, eikä se, että eri substanssialojen opettajat etsivät erillisiin opiskeluun liittyviin ongelmiin spesifejä, erillisiä ratkaisuja omine sisältöineen, auta työtaakan alla painiskelevaa opettajaa (Aaltola 2002, 51). Näen näiden haasteiden liittyvän kiinteästi kehittämishankkeeni aiheeseen ja uskon kehittämishankkeestani löytyvän vastauksia opettajille, jotka pohtivat, miten jakaa jatkuvasti lisääntyvää työtaakkaa. Tarkoitan tässä substanssiosaamisen tietojen päivittämisen ohella uusia työssä tarvittavia käyttöjärjestelmiä ja niiden omaksumista sekä esimerkiksi inklusion tuomia haasteita, opettajan joutuessa huomioimaan kaikki erilaiset oppijat ja oppimistavat. Eri substanssialojen opettajat saattavat tietämättään painiskella samankaltaisten ongelmien edessä, joihin jaettu asiantuntijuus saattaisi olla ratkaisu.

4.1. Moniammatillisuus

Moniammatillisuus näyttäytyy sekä organisaation sisäisenä että ulkoisena toimintana. Sisäisellä moniammatillisuudella tarkoitetaan esimerkiksi samassa työyhteisössä työskentelevien eri ammattiryhmien jaettua ammatillista toimintaa yhteisen tavoitteen saavuttamiseksi. Oppilaitoksissa tämä tarkoittaa esim. opettajien, kuraattorien, opinto-ohjaajien ja erityisopettajien yhteistoimintaa. Ulkoisella moniammatillisuudella taas tarkoitetaan esim. koulun asiantuntijoiden yhteistyötä muissa organisaatioissa työskentelevien ammattilaisten kanssa. (Nummenmaa 2004, 113–122.)

Vuosituhannen alussa oli vallalla trendi, että eri alojen ammattilaiset erikoistuivat varsin kapeille sektoreille. Asiantuntijuus muutti muotoaan yleissivistyksellisestä osaamisesta kapea-alaiseen asioiden hallintaan. Omalta alueelta saatettiin tietää kaikki yksityiskohtia myöten, mutta oman osaamisalueen ulkopuolelta ei juuri mitään. Yhteiskunnan ongelmien monimutkaistuminen vaatii kuitenkin eri tieteenalojen asiantuntijoiden tietämystä ja tähän haasteeseen tämän päivän ammatillisten opettajien on tartuttava. Aaltolan (2002) mainitsemaan pirstaloituneeseen tietokäsitykseen, jossa asiakokonaisuuksia- tai yhteyksiä ei hahmoteta, tarvitaan holistisia toimintatapoja ja moniammatillisuutta ongelmien ratkaisemiseksi. Moniammatillisessa työssä käsiteltävät ongelmakysymykset näyttäytyvät kullekin osapuolelle hänen oman perustehtävänsä näkökulmasta. (Launis ja Engeström 1999, 122-133.)

Moniammatillista yhteistyötä kuvaavia termejä voivat olla jaettu asiantuntijuus, moniasiantuntijuus sekä moniammatilliset tiimit ja verkostot. Käytännössä moniammatillisuudella tarkoitetaan eri ammattiryhmiin kuuluvien asiantuntijoiden yhteistyötä ja yhdessä työskentelyä työryhmissä ja verkostoissa, joissa keskeisenä tavoitteena on ”moninäkökulmaisuuksien” kehittyminen. Tieto, osaaminen ja valta jaetaan. Tavoitteena on tällöin vuoropuhelun aikaansaaminen ja ylläpitäminen sekä tunteiden jakaminen. (Nummenmaa 2004, 113–122.)

Moniammatillinen yhteistyö on varsin haastavaa, koska se edellyttää osallistujilta asiantuntijuuden lisäksi vuorovaikutustaitoja ja kykyä ratkaista ongelmia yhdessä. Ei voida olettaa, että yhteistyö eri toimijoiden kanssa sujuu tuosta vain ja siksi koko organisaation tulee saada koulutusta yhteistyötaitoihin. Koskelan (2013) mukaan tiimin jäsenten on mahdollisuus oppia toisiltaan moniammatillisessa yhteistyössä. Oppimisen toteutumiseksi on tiimiläisten ylitettävä asenteellisia rajoja sekä osittain luovuttava oman osaamisensa ja ammattitaitonsa rajojen vartiointista. Tämä vaatimus saattaa olla yksi suurimmista esteistä silloin, kun moniammatillista yhteistyötä kehitetään.

4.2. Yhteistoiminnallisuus opetustyössä

Opettajallekin tarjoutuu mahdollisuus oppia uutta ja löytää uusia näkökulmia esimerkiksi työskennellessään opetustilanteessa yhdessä eri substanssialojen opettajien kanssa. Annala ja Heinonen (2009) toteavat Helanderin toimittamassa *Ammatillisen opettajan käsikirjassa*, että yhteistoiminnallinen opettajuus tukee myös oppijoiden kokonaiskäsityksen muodostumista todellisesta moniammatillisesta työelämästä, missä eri alojen toimijat työskentelevät yhteistyössä. (Helander 2009, 20.)

Oppilaitos organisaationa voi olla tukemassa yhteistoiminnallisuutta ottamalla yhteistyömahdollisuudet huomioon jo opetusta suunniteltaessa. Esimerkiksi toisiaan lähellä olevat temaattiset kokonaisuudet sekä toisiaan tukevat aineet voidaan sijoittaa suunnittelussa niin, että yhteistyölle löytyy aika ja paikka. Ei riitä, että pelkästään opettajat innostuvat yhteistyöstä. On toivottavaa, että yhteisopettajuus läpäisee koko oppilaitoksen ja tiimit ovat suhteellisen heterogeenisiä opettajien henkilökohtaisten ominaisuuksien, substanssiosaamisen sekä opetustapojen välillä. Tällöin yhteistoiminnassa syntynyt tieto ja osaaminen siirtyy laajemmalle sekä auttaa hyvän työilmapiirin säilymisessä. (Helander 2009, 21.)

4.3. Kokemuksia yhteisopettajuudesta

Rytivaara (2012) selvittää erityispedagogiikan väitöskirjassaan, millaisia kokemuksia opettajilla on yhdessä opettamisesta käytännön kautta. Väitöksessään rytivaara osoittaa, että yhteisopetus ja opettajien ammatillinen oppiminen liittyvät kiinteästi toisiinsa. Yhdessä opettaminen ja yhteistyö luovat erilaisia oppimisympäristöjä ja ovat itsessään oppimisen kohteita. Oppimiseen liittyy sekä yhteinen ideointi että uusien asioiden kokeilu luokassa.

Onnistuakseen yhteisopettajuudessa tulee opettajilla olla yhteinen arvopohja sekä keskinäinen luottamus. Rytivaaran haastattelemat opettajat puhuivat työstään me-muodossa ja heille oli kehittynyt ammatillinen me-identiteetti. Jakaminen ja yhteisyys ovatkin heidän oppimisensa tunnusomaisimpia piirteitä. Rehtorin ja koulu yhteisön tukiessa

opettajien luovuutta ja ammatillista kehittymistä kykenevät yhteisen ammatillisen arvopohjan omaavat opettajat kehittämään opetustaan huomioiden erilaiset oppijat entistä paremmin. Myös luokan hallinta on helpompaa, koska oppilaat voidaan jakaa joustavasti eri ryhmiin. Yhdessä toimivat opettajat pystyvät myös sujuvasti vaihtamaan rooleja oppitunnin aikana. Toisen opettaessa voi toinen keskittyä esim. avustamiseen tai luokan työrauhan varmistamiseen.

Rytivaaran haastattelemat opettajat olivat luokanopettajia, mutta samanlaista kaavaa voitaisiin hyödyntää mielestäni myös ammatillisella puolella. Toisen asteen oppilaitoksissa on esimerkiksi integroitua oppilaita sekä erityistukea esimerkiksi kielen kanssa tarvitsevia maahanmuuttotilaisuuksia oppilaita. Kahden opettajan taktiikkaa varmasti sovelletaan jo useissakin oppilaitoksissa. Oma kehittämishankkeeni tähtää kuitenkin enemmän tästä poiketen laadukkaampaan ja tiedollisempaan opettamiseen substanssiosaamisen työkentällä. Toivoin saavani ammatillisille opettajille suuntamani kyselyn avulla vastauksia erityisesti substanssiosaamisen haasteisiin sekä jatkuvasti kehittyvän työelämän luomiin paineisiin. Yhteisopettajuus voisi olla yksi vastaus tällaiseen problematiikkaan. (pedacoach.purot.net/peda-kahvitilaisuudet)

10.10.2012 pidetyssä peda-koulutuskahvitilaisuudessa opettajat ja opiskelijat pohtivat yhteisopettajuuden etuja ja haasteita omista näkökulmistaan. Opiskelijat kokevat atto-aineiden (ammatillisessa toisen asteen koulutuksessa opiskeltavat ns. yhteiset opinnot, kuten kielet ja matematiikka) opiskelun mielekkäänä yhteisopettajuutta sovellettaessa. Tunneilla opitaan tekemällä ja atto-aineiden mielekkyys tulee esiin ammattiopinnoissa, kun asioita sovelletaan ja opiskellaan yhtäaikaisesti. Oppilaiden motivaatio paranee ja oppimismetodi hyödyttää monenlaisia oppijoita, kuten kinesteettisesti oppivia. Haittapuolena on, että erityislahjakkaat saattavat kärsiä. Myös jatko-opiskelumahdollisuudet saattavat kyseenalaistua. (pedacoach.purot.net/peda-kahvitilaisuudet)

Opettajat näkevät yhteisopettajuuden hyödyttävän juuri heikoimpia oppilaita tai jännittäjiä. Atto- ja ammattiopettajat oppivat toisiltaan substanssiosaamista ja opetussuunnitelmat. Näin on helpompi asettaa ja saavuttaa yhteinen tavoite. Haasteeksi muodostuu lukujärjestyksen laatiminen, opettajien tuntimäärä ja sen jakautuminen, resurssipula,

liikkuvuus ja riittävän teorian tiedon takaaminen. Opettajat pohtivat myös, että kärsiikö atto-aineiden opettajan oman opetuksen laatu? Ei voida olettaa, että atto-opettaja ymmärtää kaikkien muiden opettajien substanssia ja ammattialaa. Myös jatkuvuutta toivotaan opettaja- ja ryhmäsuhteisiin. (pedacoach.purot.net/peda-kahvivilaisuudet)

Koulutusorganisaation näkökulmasta yhteisopettajuus aiheuttaa lukujärjestysteknisiä ja aikataulullisia haasteita. Jos puhtaat atto-jaksot jätetään pois, olisi yhteisopettajuus suunniteltava hyvissä ajoin. Organisaatioon tulee perustaa monta lomake- ja prosessikaaviotyöryhmää. Myös resurssit asettavat omat haasteensa. Kahdelle opettajalle ei makseta välttämättä yhtäaikaan ja atto-opettaja voi joutua jäämään odottelemaan kutsua oppitunneille ja tämä aiheuttaa hänelle tyhjiä tunteja. (pedacoach.purot.net/peda-kahvivilaisuudet)

5. KYSELY AMMATILLISILLE OPETTAJILLE

Tutkimusmenetelmillä tarkoitetaan empiirisen tutkimuksen konkreettisia aineiston hankinta ja -analyysimetodeja tai -tekniikoita, jotka voidaan luokitella laadullisiin (kvalitatiivisiin) ja määrällisiin (kvantitatiivisiin) menetelmiin. Kyselylläni halusin avoimia vastauksia ja laadullista tietoa opettajien omista kokemuksista, joten päädyin sähköpostikyselyyn (liite1). Ajattelin myös, että lyhyt, heti esiin aukeava kysely motivoisi opettajia vastaamaan ja saisin enemmän vastauksia, kuin jonkin erilisen linkin takana olevaan kyselyyn.

Kysymykset syntyivät oman kirjoitustyöni sekä omien pohdintojeni kautta. Halusin selvittää opettajien ajatuksia omasta substanssiosaamisestaan sekä sen mahdollisesta jakamisesta muille opettajille. Kyselyn avulla pyrin löytämään jo olemassaolevia yhteisopettajuuden muotoja sekä uusia innovaatioita ammatillisten opettajien työn tueksi. Kysymysten ja vastausten avulla toivoin osoittavani toteen ajatuksen, jonka yliopisto-opettajaystäväni taannoin totesi: *”substanssiosaaminen riittää, kun asiantuntijuus on jaettu, eli 1+1=3”*.

Lähetin sähköpostitse kyselyn koulutussuunnittelija Essi Hukan kautta kaikille Keski-Pohjanmaan Ammattiopiston opettajille. Kyselyn tarkoituksena oli selvittää heidän asiantuntijuuttaan, substanssiosaamisen ylläpitoa sekä yhteistoiminnallisen opettajuuden ilmenemistä kyseisessä oppilaitoksessa. Kyselyyni sain 11 vastausta. Vähäiseen vastausmäärään voi syynä olla joko lähetystapa tai se, että kyselyyn oli suhteellisen lyhyt aika (5 vuorokautta) vastata. Tämä johtui ihan oman työni aikataulutuksen epäonnistumisesta sekä siitä, että lähetin kyselyn liian myöhään siihen nähden, milloin oma kehittämishankkeeni piti olla valmis. Onneksi otannassa oli kuitenkin eri alojen ja oppilaitosten opettajia mukana. Johtopäätökset, jotka vedän kyselystä eivät ole täysin vertailukelpoisia, mutta jonkinlaisen kuvan Keski-Pohjanmaan Ammattiopiston jaetusta asiantuntijuudesta kyselyn tulokset antavat.

5.1. Miten pidät ammattiopettajana yllä omaa substanssiosaamistasi?

Opettajat kertovat seuraavansa alansa lehtiä ja kirjallisuutta ja käyvänsä alan messuilla. Nykyään sosiaalinen media antaa oivan mahdollisuuden opettajille tietojen vaihtoon sekä oman alan ilmiöiden seuraamiseen. *”Itse seuraan lähes joka päivä noin viittä alaani liittyvää webbisaittia ja luen joka viikko noin kolmea ammattilehteä. Näistä poimin materiaalia joilla päivitän opetusmateriaaliani lähes viikoittain.”*

Jatkuva kouluttautuminen nähdään tärkeänä ja hyvä vaihtoehto tähän on opettajille suunnatut koulutuspäivät. Muitakin opintoja suoritetaan jos se on työnantajan taholta mahdollista. Opettajat ovat esimerkiksi päivittäneet ja korottaneet aikaisempia tutkintojaan sekä yksi opettajista kertoi työn ohella suorittaneensa TAOKKissa ammatillisen opettajan pedagogisen pätevyyden. Jatkuvaan kouluttautumiseen toivottaisiin tukea työnantajan taholta enemmän mm. kannustusrahan tai työaikahyvityksen muodossa.

Substanssiosaamista pidetään yllä myös työelämäjaksoilla ja kolmasosa vastanneista kertoi toimivansa alan yrittäjänä opetustyön ohessa. Opettajat kertoivat tekevänsä opiskelijoiden kanssa yhdessä asiakastöitä mahdollisuuksien mukaan myös asiakkaiden omissa työkohteissa. Työelämäyhteistyön koetaan antavan ymmärrystä alan uusimmista virtauksista ja tuulista. *”Projektityöt ja esiselvityshankkeet sekä palkallinen toimitusjohtajuus kahdessa eri alan osakeyhtiössä ovat laajentaneet omaa osaamista ja lisänneet osaltaan monialaisuutta, josta on opettajan työssä hyötyä.”*

5.2. Kuinka hyvin tunnet toisten opettajien asiantuntijuutta tai substanssialaa?

Kyselyyn vastanneet opettajat kertovat tuntevänsä yhteistyöopettajien substanssialaa verrattain hyvin. Pienissä yksiköissä opettajat tuntevat toisensa ja toistensa substanssialat. Jos opettajalla on muuta asiantuntijuutta, se ei ole tiedossa, jos henkilö ei ole itse asiasta kertonut. *”Joidenkin henkilöiden osaamisen varsin hyvin, mutta ylipäättään liian heikosti. On tullut usein tilanteita reissuilla tai kahvikeskusteluissa esiin, että kaveri tietääkin jostain asiasta enemmän kuin ammattinimike antaa ymmärtää.”*

Eräs opettaja kertoi pitävänsä yhteyttä muutaman opettajakollegan kanssa, jotka ovat eri oppilaitoksissa mm. Tampereella, Hämeenlinnassa ja pohjoisessa Keski-Suomessa Perhon ammattiopiston lisäksi. Osa on entisiä opettajatyökavereita ja osa on uusia tuttavuuksia. Sama ala koetaan yhdistävänä tekijänä, mutta myös toisen alan substanssiosaaminen koetaan arvokkaana ja avartavana omaa työtä ajatellen. ”*Vinkkejä vilisee ja tukea löytyy. Olen melko pitkänliijan kulkija myös iän myötä; välillä poissa opettajan työstä muiden alojen tehtävissä, joihin on osaamista. Eri oppilaitostyöstä on syntynyt verkostoja, joiden kautta on tullut muiden opettajien asiantuntijuuden arvostusta.*”
”Osallistun työvaltaiseen opiskelijaohjaukseen jossa on tunnettava maatalous-alan kaikkien tutkinnon osien sisältämät ammattitaitovaatimukset.”

5.3. Millaista osaamista kaipaisit/toivoisit saavasi muilta oman opetustyösi tukemiseksi?

Kyselyyn vastanneiden opettajien joukossa oli useita, jotka eivät kaipaa niinkään osaamisen jakamista vaan yhteistyötä muissa opettajuuteen liittyvissä asioissa, kuten opetusmenetelmissä tai opetusmateriaalien tekemisessä. Keskustelua toivotaan myös käytännön ongelmatilanteiden ratkaisemisesta sekä tietoa kursseista sekä millä tasolla asioita käsitellään ja opiskellaan. ”*Substanssiosaamisen suhteen on ITSE oltava aktiivinen ja etsittävä jatkuvasti uusinta tietoa ja oltava ajan hermolla, se on oltava ammatillisen koulutuksen opettajan elämäntapa.*”

Opettajat näkevät tärkeänä mahdollisuuden konsultoida tarpeen mukaan toisen alan asiantuntijaa. Tämä on haasteellista, koska isossa organisaatioissa opettajat eivät tunne toisiaan varsinkin, kun eri yksiköillä on myös maantieteellistä välimatkaa. Oman yksikön sisällä konsultoinnin koetaan onnistuvan. Esteenä opettajien keskenäiseen ajatustenvaihtoon nähdään olevan ajan puutteen. Aikaa toivottaisiin löytyvän vuorovaikutteiseen kanssakäymiseen, tietotaidon ja kokemusten vaihtoon. Opettajat kaipaavat työn ohjausta, josta saisi ideoita ryhmien vetämiseen ”didaktsen kikkailun” avulla. Ideoita ja hyväksi koetun tiedon jakamista toivotaan lähinnä pedagogiselta puolelta, (opetusmenetelmät, tilojen erilainen käyttö, sähköisten viestimien hyödyntäminen jne.) sovellettavaksi omaan työhön.

Asiantuntijuuteen opettajat liittävätkin oman substanssialansa tuntemisen lisäksi oppilaiden ohjaamisen taidon. Juuri tähän opettajat toivovat avuksi toistensa kokemuksia ja niiden jakamista. Opettajien välinen vuorovaikutus voi auttaa tunnistamaan paremmin nuorten osaamisen tason ja auttaa luomaan tätä kautta oman opetuksen painopisteet. Avoimen keskustelun toivotaan tuottavan yhtenäisiä mielipiteitä asioista sekä lisäämään arvostusta toisten osaamista ja kokemusta kohtaan. Ongelmaksi koetaan se, että *”välillä eri alan osaaja tekee sellaisia päätöksiä, eikä ymmärrä mitään toisen alasta. Lähinnä tämä koskee opoja ja erityisopettajia.”*

5.4. Millaista osaamista voisit jakaa muille opettajille?

”Senioriopettajana voisin antaa opastusta uusille aloittaville opettajille opetustyön rutiinien hoitamisessa. Substanssiosaamistakin löytyy kokemuksen kautta hankittuna ehkä enemmän, kuin nuorella opettajalla.” Jotkut opettajat ovat valmiita avaamaan näkökulmia substanssialaansa. Tällä voisi olla yhteiskunnallistakin merkitystä, kuten sosiaali- ja terveysalan tiedon jakaminen muillekin ammattialoille. Myös opettajien huolta nuorten hiipuvasta yleistiedosta voisi näin lievittää.

”Jaan kokemuksiani ja keskustelen muiden opettajien kanssa hyvinkin usein heidän aineidensa sisällöistä. Paljon keskustellaan termistöä ja siitä, millaista kieltä, lähinnä minkä tasoista kieltä, opiskelija tarvitsee esim. Työelämäopinnoissa ja myöhemmin työelämässä.” Opettajat kokevat voivansa antaa apua koulutussuunnitteluun käytännön työelämälähtöisyys huomioiden. Esimerkiksi *”yrittäjyys kulkee tavallaan kaikessa mukana, sillä jokainen meistä on oman elämän yrittäjä; pitää löytää kanavat toimeentulolle ja markkinoida sekä ”myydä” omaa osaamista.”* Työelämässä tai yrittäjänä samanaikaisesti toimivat opettajat voivat välittää arvokasta tietoa yritysasiakkaiden ja työyhteisöjen osaamistarpeista ja työelämäosaamista

Suurin osa vastaajista olisi valmis jakamaan jotain muuta, kuin substanssialaansa liittyvää erityisosaamista kollegoilleen. Omaan osaamiseen saattaa sisältyä tietoteknistä osaamista ja erilaisten ohjelmien tai käyttöjärjestelmien hallintaa. Myös inklusion tuomat haasteet sekä vaikeat tilanteet herättävät auttamishalun. Esimerkiksi opettajat voisivat välittää

toisilleen erityistä ohjausta vaativien opiskelijoiden joustavia ohjausmalleja.

5.5. Onko sinulla kokemusta yhteistyöstä eri alojen opettajien tai muiden asiantuntijoiden kanssa?

”Tavoitteellista yhteistyötä tehdään jatkuvasti, työpaikallani on tiimiorganisaatiomalli jossa sujuvuutta parantavat säännölliset yhteiset kokoukset, niissä hierotaan ja jumpataan uudet käytännöt toimintaan sopiviksi (suosittelen).”

Yhteistyö koetaan väliin raskaana, koska jokainen projekti ja yhdessä toteutettu opetus joudutaan suunnittelemaan uudestaan alusta saakka. Joku vastanneista pohti vanhaa yhteistyökäytännettä ja voisiko sen ottaa uudestaan käyttöön? Tässä mallissa kaksi eri koulun eri alojen luokkaa tutustutetaan toisiinsa, jonka jälkeen vierailaan vuorotellen molemmissa oppilaitoksissa ja oppilaat opettavat jotakin omasta osaamisesta vieraille ja toisinpäin.

Opettajilla on kokemusta eri alojen asiantuntijoiden kanssa esimerkiksi Taitaja-kisa valmennuksesta. Asiantuntijoita oppilaitoksen ulkopuolelta on pyydetty myös mm. pitämään kursseja. Toisten opettajien kanssa yhdessä opettamista ei vastauksista juurikaan ilmennyt, vaikkakin joku vastasi näin: *”Olen muutaman kerran tehnyt yhteisiä kursseja toisen alan ammattiopettajan kanssa. Olen kasvituotannon opettaja. Kone- ja metsäopettajien kanssa olemme yhdessä toimineet.”* Sosiaali- ja terveystieteiden oppilaitoksessa ilmeisesti yhdessä opettaminen on ollut käytäntönä jo pitkään. Vastauksista kävi ilmi myös seuraavanlainen käytäntö: *”Opetan mm. tietotekniikkaa. Olen tehnyt yhteistyötä ammatillisten opettajien kanssa erittäin paljon ja hyödyntänyt heidän substanssiosaamistaan omissa opetusmateriaaleissa. Tietotekniikassa kaikki opetus ja tehtävät liittyvät opetettavaan hevosalaan. Esimerkiksi teemme tekstinkäsittelyssä hevosen hierontakortin, jossa opetan taulukoiden, kuvan ja lomakepainikkeiden käyttöä. Opiskelijat hyödyntävät tekemäänsä hierontakorttia myöhemmin ammattialan opinnoissaan hevosten anatomian ja fysiikan syventävät tunneilla, jossa heidän pitää hieroa 5 hevosta.”*

5.6. Mitä ajatuksia käsitteet jaettu asiantuntijuus tai yhteistoiminnallinen opettajuus sinussa herättävät?

”Tasavertaiseen kumppanuuteen ja toisen kunnioittamiseen pitää oppia. Pitää malttua luopua ajatuksesta, että oma aineeni on maailman tärkein asia. Toinen ei voi olla vain toisen avustaja. Aine/aiheisältöä pitää osa laajentaa, että eri asiantuntijuuksille tulee tilaa ja tarvetta. Kun opettajien asiantuntijuutta laajennetaan, voi myös huomata, miten opiskelijan osaaminen lisää yhteistä tietoa.” ”Jaettu asiantuntijuus on perusasioita ja yhteistoiminnallinen opettajuus auttaa osaltaan työssäjaksamisessa. Oman alan asiantuntijat yhdistävät kukin tietotaitonsa yhteisen hyvän eteen ja rakentavat toimivaa, toiminnallista työyhteisöä. Yhteinen ongelma yhdistää, mutta myös yhteiset tavoitteet ajavat kehitystyötä eteenpäin. Oppimisprosessi tarvitsee vuorovaikutusta ja kokemuksellista tietoa. Todella tärkeitä ja keskeisiä arjen asioita työyhteisössä.”

Jaettu asiantuntijuus nähdään vastanneiden opettajien keskuudessa tärkeänä tekijänä oman substanssiosaamisen ”jatkeena”. Kukaan ei voi hallita kaikkea ja jaettu osaaminen voisi mahdollistaa myös oman asiantuntijuuden syventämisen. Jaettu asiantuntijuus voi parantaa koulutuksen laatua tuomalla useampia näkökulmia opiskeltaviin aiheisiin ja tätä kautta auttaa erilaisia oppijoita.

Jaetun osaamisen olemusta mietittiin seuraavalta näkökannalta. Voisikovatko esimerkiksi saman substanssialan opettajat erikoistua alansa sisällä johonkin tiettyyn erityisosaamiseen tai voisiko opetustilanteessa olla paikalla pedagogi, joka on erikoistunut oppimisen ohjaamiseen sekä asiantuntija, joka huolehtisi asiasisällöstä? Merkitsisikö yhteistoiminnallinen opettaminen joitakin didaktisia juttuja, joissa pari tai useampi opettaja olisi rakentamassa opetusta? Käsitteet yhdessä voisivat merkitä laajemmin opetussuunnitelmallista työskentelelyä ja oppimisprosessien suunnittelua ja hallintaa. ”Jos yhteistoiminnallinen opettajuus tarkoittaa opettajuuden jakamista prosesseissa ja tilanteissa tai opetusmuodoissa esim. lähiopetus ja työssäoppimisen ohjaaminen niin tämähän on todella järkevää. Kumpaankin tarvitaan omat menetelmät ja vastuuta voi silloin jakaa; opiskelijalle tämä taas tuo erilaisia malleja tarkastella osaamista.”

Jaettu asiantuntijuus ja yhteistoiminnallinen opettajuus herättivät vastaajissa mielenkiintoa ja myönteisiä ajatuksia. Jaettua asiantuntijuutta toivottiin hyödynnettävän koko organisaation tasolla. Vastaajista osa totesi, että ajatus on hyvä, mutta liian vähän käytetty. Joku pohti, että opettajat saattavat olla kaikkein heikoimpia jakamaan osaamistaan toisille ehkä työpaikan menettämisen pelossa. Tässä vielä erään vastaajan listaus, jonka liitän tähän kokonaisuutena sen arvokkaan sisällön vuoksi:

- Jaetussa asiantuntijuudessa jokainen opettaja näkee koulutuksen kokonaisuutena jossa on yhteinen päämäärä.
- Jokaisen toimijan ammattitaito on oppilaitoksen käytössä
- Jokainen antaa kollegioin käyttöön kaiken ammattitaitonsa ja parantaa omalta osaltaan opetuksen laatua ja vaikuttavuutta oppilaitoksessa
- Yhteistoiminnallisessa opetuksessa opiskelijan tarpeet nähdään kokonaisuutena jossa kasvattajana on koko koulun henkilöstö
- Yhteistoiminnallisuuden näkökulmasta opiskelijahuoltoryhmä ryhmänohjaajat, terveydenhuolto tunnistavat ongelmia ja tukevat kaikkia opiskelijoita heidän erityisominaisuuksiensa huomioiden

6. YHTEENVETO JA POHDINTA

Ymmärrykseni mukaan opettajan tärkeimpiin ominaisuuksiin kuuluvat kokonaisuuksien hallitseminen sekä tiedon etsimisen että välittämisen taito. Kehittämishankkeeni opettajien puheenvuorot vapauttivat minut mieltämään itseni asiantuntevaksi opettajaksi. Vuorovaikutteiset oppimismenetelmät sekä yhteistyö muiden ammatillisten opettajien kanssa auttaneen minua sanoittamaan sen hiljaisenkin tiedon, joka minulle on työelämän kautta karttunut.

Kyselyni Keski-Pohjanmaan ammattiopiston opettajille osoitti seuraavanlaisia suuntaviivoja: sosiaali- ja terveystieteiden opettajilla on jo pitkä kokemus yhdessä opettamisesta, maatalousalalla näyttäisi jaettu asiantuntijuus olevan atto-aineissa käytössä ja kaupallisella puolella on kokemusta ulkopuolisten asiantuntijaluonnoitsijoiden mukanaolosta oppimistilanteissa. Kyselyyni vastanneet opettajat ovat kiinnostuneita jaetusta asiantuntijuudesta, mutta eivät olisi juurikaan valmiita jakamaan omaa substanssiosaamistaan, kysyessäni, millaista osaamista he olisivat valmiita jakamaan muille opettajille. Asiantuntijuuden jakamista kaivataan ja ollaan valmiita tarjoamaan esimerkiksi teknisten välineiden tai hyväksi havaittujen opetusmetodien käyttöössään sekä vaikeiden tilanteiden ratkaisemisessa.

Ennakoasenteeni oli se, että opettajat olisivat enemmän kiinnostuneita toistensa substanssialoista ja halukkaampia yhteistyöhön. Itse valmistuvana opettajana olisin valmis kokeilemaan sellaisia uusia innovatiivisia opetusmenetelmiä ja yhteistyömahdollisuuksia, joita ei ehkä vielä ole sovellettu ammatillisessa opetuksessa. Toivoisin yhteistyötä tulevaisuudessa ihan erilaisten ammattialojen opettajien kanssa. Kyselyni osoitti, että yhteisopettajuuden ja tätä kautta jaetun asiantuntijuuden suurimpia esteitä ovat resurssipula ja ajankäytölliset ongelmat. Tämä konkretisoi minulle sen, millaisia mahdollisuuksia ammatillisilla opettajilla on yhdessä opettamiseen ja asetti luuloni todellisuuspohjalle. Toimiakseen ja toteutuakseen yhteisopettajuus vaatii perusteellista, koko organisaation läpäisevää suunnittelua ja rahoitusta. Tiedostan myös sen, että ammatilliset opettajat ovat työnsä puolesta mukana erilaisissa hankkeissa ja tiimeissä. Kokoukset ja palaverit vievät paljon aikaa kaiken suunnittelu- ja organisointityön lisäksi.

Voi hyvinkin olla, että opettajat eivät ole vastaanottavaisia minkäänlaisille uusille kehitelmille ja ehdotuksille vaikka nämä olisivat kuinka hyviä teoriassa.

Oma ajatukseni substanssiosaamisen jakamisesta voisi olla ”pedagoginen tori/riihi” tai ”tutkimuskahvila” tyyppinen ratkaisu. Tällaisessa mallissa opettajat olisivat fyysisesti tai reaaliaikaisesti etäyhteyden kautta läsnä. Opettajien yhteinen yhteistyötilanne olisi hyvä olla lyhytkestoinen ja säännöllinen. Esimerkiksi jos oppilaitosorganisaatiossa sovelletaan jo opettajien tiimityöskentelyä, joka on säännöllistä toimintaa, voisi tällaisen tilanteen alussa aina yksi opettaja kertoa viidentoista minuutin ajan substanssialansa uusista tuulista ja tapahtumista, joilla voisi olla yleissivistävää arvoa myös oppilaille jaettavaksi. Tutkimuskahvila-tyyppisessä opettajatapaamisessa voitaisiin toimia samalla tavoin, mutta vain ryhmissä. Ryhmät voisivat koostua samankaltaisten temaattisten kokonaisuuksien tai toisiansa lähellä olevien substanssialueiden opettajista. Ryhmissä toimittaisiin esimerkiksi aivoriihi-metodin avulla pohtien jotain yhteistä ongelmaa koskien esimerkiksi organisaation toimintatapoja, opetustilannetta, erilaisia oppijoita jne.

Kehittämishanketta olisi voinut jatkaa kehittelemällä opettajien yhteistyöalustoja eteenpäin sekä ottamalla selvää erilaisista yhteistyömahdollisuuksista ulkopuolisten asiantuntijoiden kanssa. Kyselyosuutta olisin saanut vielä kattavammaksi ja havainnollistavammaksi käyttämällä siihen enemmän aikaa ja suunnittelemalla kysymykset niin, että olisin voinut esittää määrällisiä arvioita esimerkiksi opettajien yhteistoiminnallisesta opettamisesta. Tyydyn kuitenkin kyselyni antiin.

Oletan, että opettajuuden taitojeni ja substanssiosaamiseni kehittyminen jatkuu ammatillisena kasvuna tämän koulutuksen jälkeenkin. Haasteena koen sen, että opettaja ei ole nyky-yhteiskunnassa vain ennalta määrättyjen tavoitteiden toteuttaja, vaan myös opetussuunnitelman laatija ja koulutuksen kehittäjä. Kehittämishankkeeni päätän Ilpo Tiihosen runoon *Kun kasvaa ihmiseksi*. Siinä on jotain lapsenomaisuutta, mutta syvää. ”*Kun kasvaa ihmiseksi, täytyy kokeilla, onko peltisiivet kalalokeilla, ja minkälaisin siivin lentää valtameren suola ja onko muovivaahtoa sen hurjan härän kuola. Täytyy koetella, koskea ja katsella ja haistella, täytyy multa painaa poskea ja vettä maistella. Silloin tietää millaisessa maailmassa täytyy asua. Mutta kaikkea ei ehdi nähdä, paljon ohi vilahtaa ja joka hetki syntyy jotain, joka muuttaa maailmaa.*” (Ilpo Tiihonen)

LÄHTEET

Aaltola, Juhani 2002. Opettaja sivistyksen rakentajana. Teoksessa Sallila, Pekka & Malinen, Anita (toim.), Opettajuus muutoksessa. Aikuiskasvatuksen 43. vuosikirja. Vantaa: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura

Aaltonen, Tapio 2011. Johda ihmistä – Teologiaa johtajille. Helsinki: Kariston Kirjapaino Oy.

Annala, Johanna ja Heinonen, Pirjo 2009. Teoksessa Helander, Jaakko (toim.), Ammatillisen opettajan käsikirja. Hämeenlinna: Saarijärven Offset Oy.

Saatavissa:https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/40325/HAMK_AmmatillisenOpettajanKasikirja.pdf?sequence=1

Ihanainen, Pekka 2002. Aikuisopettaja ja verkko-osaamisen vaatimukset. Teoksessa Sallila, Pekka & Malinen, Anita (toim.), Opettajuus muutoksessa. Aikuiskasvatuksen 43. vuosikirja. Vantaa: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura

Kitola, Arja 2002. Yhteisöllisyys ja oppimisen muodot. Opettajan työn kehittäminen vapaassa sivistystyössä. Teoksessa Sallila, Pekka & Malinen, Anita (toim.), Opettajuus muutoksessa. Aikuiskasvatuksen 43. vuosikirja. Vantaa: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura

Launis, K. & Engeström, Y. 1999. Asiantuntijuus muuttuvassa työtoiminnassa. Teoksessa A. Eteläpelto & P. Tynjälä (toim.) Muuttuva asiantuntijuus. Jyväskylän yliopisto, Koulutuksen tutkimuslaitos.

Leinonen, Markku 2002. Kohtaako opettaja oppilaansa. Teoksessa Sallila, Pekka & Malinen, Anita (toim.), Opettajuus muutoksessa. Aikuiskasvatuksen 43. vuosikirja. Vantaa: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura

Malinen, Anita 2002. Opettajuus rakentuu ihmistuntijuudesta ja asiantuntijuudesta. Epistemologinen, eksistentiaalinen ja eettinen vastuu opettajan työssä. Teoksessa Sallila, Pekka & Malinen, Anita (toim.), Opettajuus muutoksessa. Aikuiskasvatuksen 43. vuosikirja. Vantaa: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura

Manninen, Jyri. 2000. Kurssikoulutuksesta oppimisympäristöihin. Aikuiskoulutuskäytäntöjen kehityslinjoja. Teoksessa: Manninen, J. & Matikainen, J. (toim.) Aikuiskoulutus verkoissa. Tampere: Tammer.

Nieminen, Juhani 2002. Ammatillisen aikuiskoulutuksen opettajien lisäkoulutus. TUKEVA-hanke osaamisen tason nostajana. Teoksessa Sallila, Pekka & Malinen, Anita (toim.), Opettajuus muutoksessa. Aikuiskasvatuksen 43. vuosikirja. Vantaa: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura

Nummenmaa, A.R. 2004. Moniammatillisen ohjauskulttuurin kehittäminen. Teoksessa H. Kasurinen (toim.) Ohjausta opintoihin ja elämään – opintojen ohjaus oppilaitoksessa. Opetushallitus.

Pakkanen, Marjatta 2002. Dialogisuus opettajaksi kasvamisen haasteena. Teoksessa Sallila, Pekka & Malinen, Anita (toim.), Opettajuus muutoksessa. Aikuiskasvatuksen 43.

vuosikirja. Vantaa: Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura

Payne, M. 1982. Working in teams. Lontoo: Mcmillan Education Ltd.

Raina, Liisa & Haapaniemi, Rauno. 2007. Yhteisöllinen pedagogia. ”...ettei tarvitse tehdä yksin.” Tallinna: AS Pakett kirjapaino

Repo-Kaarento, Saara. 2006. Yliopisto-opetuksen yhteistoiminnallinen kehittäminen. Helsinki: Yliopistopaino Saatavissa: http://www.avoin.helsinki.fi/esittely/Repo-Kaarento_2006.pdf

Rytivaara, Anna 2012. ”Towards inclusion – teacher learning in co-teaching” (Inklusiota kohti – luokanopettajien ammatillinen oppiminen yhteisopetuksessa) Väitöskirja.

Siltala, R., Suomala, J., Taatila, V. & Keskinen, S. 2007. Cooperative Learning in Finland and in California during the innovation process.

Vuorikoski, Marjo ja Törmä Taina 2007. Opettaja peilissä – Katse ammatilliseen kasvuun. 1.-2. painos. Vantaa: Dark Oy.

Koskela, Seija 2013. Tarkastelussa moniammatillinen yhteistyö ja sen edellytykset. Elinikäisen ohjauksen verkkolehti. 28. maaliskuuta 2013 [viitattu 10.4.2014]. Saatavissa: <http://verkkolehdet.jamk.fi/elo/2013/03/28/tarkastelussa-moniammatillinen-yhteistyö-ja-sen-edellytykset/>

Kartoitus yhteisopettajuudesta, osallistu keskusteluun! [13.4.2014].
Saatavissa:http://pedacoach.purot.net/kartoitus_yhteisopettajuudesta_osallistu_keskusteluun

Sosiaalisen median hyödyntäminen opetuksessa [24.4.2014]. Saatavissa: http://www.edu.fi/sosiaalisen_median_hyodyntaminen_opetuksessa/opettajille

Yhteistoiminnallinen oppiminen. [24.3.2014]. Saatavissa:<http://www.enorssi.fi/opetus-ja-materiaalit/tyotapapankki-1/yhteistoiminnallinen-oppiminen>

LIITE 1

Hei!

Olen valmistumassa ammatilliseksi opettajaksi TAOKKista. Kehittämishankeeni aihe on JAETTU ASIANTUNTIJUUS SUBSTANSSIOSAAMISEN TYÖKENTÄLLÄ. Toivoisin saavani lyhyitä ja ytimekkäitä vastauksia muutamaan tutkimuskysymykseeni teiltä opetustyössä toimivilta 10.4. Mennessä. Kiitos jo etukäteen ajastasi :)

TUTKIMUSKYSYMYKSET:

- 1.Miten pidät ammattiopettajana yllä omaa substanssiosaamistasi?
- 2.Kuinka hyvin tunnet toisten opettajien asiantuntijuutta tai substanssialaa?
- 3.Millaista osaamista kaipaisit/toivoisit saavasi muilta oman opetustyösi tukemiseksi?
- 4.Millaista osaamista voisit jakaa muille opettajille?
- 5.Onko sinulla kokemusta yhteistyöstä eri alojen opettajien tai muiden asiantuntijoiden kanssa?
- 6.Mitä ajatuksia **jaettu asiantuntijuus** tai **yhteistoiminnallinen opettajuus** sinussa herättävät?

Ystävällisesti

Hanna Tervanen